

УДК 341.3

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.3>

В. В. Сліпенюк

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»

МІЖНАРОДНА МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ В СВІТІ

Стаття присвячена аналізу наукової літератури, законодавства та практики його застосування у сфері міжнародної миротворчої діяльності України в контексті забезпечення миру та безпеки в світі. Зокрема, розкривається нормативно-правова база, мета та пріоритетні цілі нашої держави у досліджуваній діяльності.

Зазначається, що провадження Україною міжнародної миротворчої діяльності відбувається протягом п'яти послідовних етапів: внесення пропозиції щодо участі України в міжнародній операції підтримання миру і безпеки, схвалення відповідної пропозиції, комплектування національного контингенту і національного персоналу, застосування (ротація) вказаних суб'єктів, а також повернення або відкликання національного контингенту і національного персоналу, які брали участь у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки.

Встановлено, що за часи своєї незалежності Україна більше двадцяти разів провадила міжнародну миротворчу діяльність з метою забезпечення миру та безпеки в світі. Аргументовано, що українські миротворці вирізняються професіоналізмом, відвагою та загалом якістю виконаних завдань у зонах військових конфліктів в ім'я зміцнення миру та злагоди, ризикуючи власним життям та здоров'ям.

В результаті дослідження обґрунтовано, що міжнародна миротворча діяльність України, є важливою складовою вітчизняної зовнішньої політики. Звертається увага на те, що провадження міжнародної миротворчої діяльності підвищує міжнародний авторитет України, а також сприяє формуванню світоглядної взаємосумісності з міжнародними партнерами, що має позитивні результати в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції.

З'ясовано, що з метою захисту суверенітету та територіальної цілісності України на сьогодні відкликано весь національний контингент і національний персонал, що брав участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Разом з тим, зроблено припущення, що після здобуття Україною перемоги у війні, досліджувана діяльність буде продовжена, а бойовий досвід українських миротворців буде використано для захисту прав людини та відстоювання демократичних цінностей у світі.

Ключові слова: миротворча місія, національна безпека, безпека, мир, глобальне врядування.

Постановка проблеми. Системні зміни у глобальній архітектурі безпеки досі не сформували універсального способу мирного забезпечення міжнародних відносин. Тому конфлікт, будучи найдавнішою та крайньою формою забезпечення інтересів держави, притаманний міжнародній практиці й нині. Під час їхнього проходження сторони не завжди можуть самостійно визначити шляхи для вирішення, що спричиняє ряд тяжких наслід-

ків, зокрема й гуманітарні кризи, від яких в першу чергу страждає цивільне населення.

З метою вирішення наведеної ситуації, провідні держави світу та міжнародні безпекові організації активно застосовують спільні заходи щодо залагодження конфліктів у формі миротворчої діяльності. Україна не стоїть осторонь та з початку незалежності є активним учасником понад двадцяти миротворчих місій. При цьому,

неодноразово партнери та союзники відзначають ефективність нашої держави в питанні підтримки миру в світі та допомоги при вирішенні гуманітарних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагома значимість проблематики міжнародної миротворчої діяльності України призвела до її широкого обговорення у науковій літературі. У даній сфері слід назвати праці таких вчених Акулов С.О., Войцеховський А.В., Гогоша О.І., Деменко О.Ф., Меліщук О.Е., Перова Л.В., Смільська І.І., Шульга Д.В. та ін. Разом з тим, зростання кількості міжнародних конфліктів протягом останніх років, обумовлює перед світовою спільнотою нові виклики, які варто досліджувати на теоретичному рівні з метою наступного практичного застосування для забезпечення миру та безпеки.

Мета статті – аналіз наукової літератури, законодавства та практики його застосування щодо питань, які стосуються міжнародної миротворчої діяльності України в контексті забезпечення миру та безпеки в світі.

Виклад основного матеріалу. Україна, як держава-член низки міжнародних безпекових організацій, має зобов'язання щодо підтримання міжнародного миру і безпеки. Усвідомлюючи свою відповідальність, наша держава визначає міжнародну миротворчу діяльність як важливий сегмент зовнішньої політики. З метою реалізації наведених зобов'язань на сьогодні в нашій державі створено потужну нормативно-правову базу, яка визначає характер і форми здійснення міжнародної миротворчої діяльності України.

Міжнародна миротворча діяльність України в контексті забезпечення миру та безпеки в світі розпочалась із затвердженням Верховною Радою України Постанови від 3 липня 1992 р. № 2538-XII «Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» [11]. Проте комплексним профільним нормативно-правовим актом, який здійснив юридичне закріплення досліджуваної діяльності є Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» від 23 квітня 1999 р. № 613-XIV (далі – Закон).

Положеннями ст. 1 Закону визначено, що «міжнародні операції з підтримання миру і безпеки являють собою міжнародні дії або заходи, спрямовані на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, багатонаціональних військових формувань високої готовності, які проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН» [13]. Окрім того, як вбачається із даної статті, мета міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки є багатогранною та включає в себе: «1) запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів; 2) врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту або з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН, що може включати, зокрема, спостереження і контроль за додержанням угод про припинення вогню та інших ворожих дій, роз'єднання сторін, які конфліктують, роззброєння і розформування їх підрозділів, виконання інженерних та інших робіт; 3) боротьби з міжнародним тероризмом і піратством; евакуації населення із зони конфлікту; 4) ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру; 5) подання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів; 6) виконання поліцейських функцій по забезпеченню безпеки і додержання прав людини; 7) подання допомоги у подоланні наслідків конфліктів та відновлення миру; 8) усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії» [13].

Пріоритетні цілі нашої держави у досліджуваній діяльності визначено у «Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України», затвердженої Указом Президента України від 15 червня 2009 р. В даному нормативно-правовому акті підкреслило значимість та результативність міжнародної миротворчої діяльності України в контексті забезпечення

миру та безпеки в світі, а також визначено, що остання спрямована на «збереження та розширення активної присутності України у міжнародній діяльності, спрямованій на підтримання миру і безпеки; підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір; забезпечення реалізації національних інтересів» [14].

Окрім наведених актів, систему нормативного регулювання миротворчої діяльності України доповнюють Закон України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» [9], Указ Президента України «Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях» [10], Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з підготовки та застосування національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [8], Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про участь національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» [12], та ін.

Аналіз наведених нормативно-правових актів дає змогу виділити п'ять наступних етапів провадження Україною міжнародної миротворчої діяльності.

Перший етап передбачає внесення пропозиції щодо участі України в міжнародній операції підтримання миру і безпеки. Як вбачається із положень ст. 3 Закону, ця пропозиція повинна бути надана до Ради національної безпеки і оборони України Міністерством закордонних справ України за попереднім погодженням із Міністерством оборони України, а також іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади за необхідності. Варто відзначити, що Закон встановлює низку вимог щодо змісту даної пропозиції, які спрямовані на отримання повних відомостей про можливу миротворчу діяльність. Серед них: «дані про район дії національного контингенту чи національного персоналу, про їх завдання, загальну чисельність, про тип і склад озброєння, військової техніки, підпорядкованість, строки перебування та порядок

їх продовження, порядок заміни та умови виведення, про гарантії і компенсації військовослужбовцям військових формувань, працівникам Збройних Сил України, інших військових формувань, поліцейським, працівникам інших державних органів і цивільних установ України та членам їх сімей, а також інформацію про порядок фінансування витрат, пов'язаних з участю України в міжнародній операції з підтримання миру і безпеки» [13].

У разі, якщо запропонована участь відповідає національним інтересам та чинній вітчизняній нормативно-правовій базі, наявні достатні можливості фінансування й матеріально-технічного забезпечення, а також належний рівень безпеки громадян України, що братимуть участь у миротворчій діяльності. Рада безпеки та оборони надає вказану пропозицію на розгляд Президента України.

Другий етап пов'язаний із схваленням наведеної пропозиції. Так, у разі встановлення об'єктивних причин для направлення національного контингенту України до іншої держави для участі в міжнародній операції з підтримання миру і безпеки, Президент України приймає відповідне рішення й направляє його для підписання Прем'єр-міністром України та міністром, що відповідає за виконання цього рішення. Надалі останнє одночасно із законопроектом про схвалення рішення в частині щодо направлення національного контингенту, у відповідності до п. 23 ст. 85 Конституції України [4] подається до Верховної Ради України, де розглядається позачергово як невідкладний.

При цьому, варто відмітити, що рішення про надання Україною матеріально-технічних ресурсів і послуг у рамках миротворчої діяльності приймається Кабінетом Міністрів України згідно з відповідним рішенням Глави держави.

Наступний – третій етап – стосується комплектування національного контингенту і національного персоналу. Склад останнього формують військовослужбовці та працівники Збройних Сил України, поліцейські, особи начальницького і рядового складу інших військових формувань та інших державних органів і цивільних установ України, що мають необхідну про-

фесійну і психологічну підготовку, є громадянами України та добровільно надали згоду на таку участь.

Попередньо вказані особи мають пройти спеціальну підготовку в профільних учбових, спеціальних центрах чи у призначених органах військового управління, військових частинах (підрозділах).

Як вбачається із положень Наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з підготовки та застосування національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», «...в процесі формування відпрацьовуються схеми організації, штатів, таблиць до штатів національних контингентів, здійснюється комплектація їх особовим складом, а також відбувається забезпечення озброєнням, військовою технікою, запасами матеріально-технічних засобів... Останнє має бути боєздатним та вміщати зразки озброєння і військової техніки вітчизняного та іноземного виробництва, що знаходяться на озброєнні Збройних Сил України. Також, слід відмітити, що для збереження автономності національних контингентів, на період ротації створюються запаси витратних матеріалів та запасних частин» [8].

Четвертий етап – застосування (ротація) національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки – відбувається за Наказом Міністерства оборони України та Планів направлення (ротацій), що затверджуються начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України. В процесі реалізації досліджуваної діяльності, українські миротворці виконують чимало важливих завдань, серед них можна виділити наступні: «супроводження гуманітарних конвоїв, охорона об'єктів, патрулювання в зоні відповідальності, участь у програмах роззброєння, відбудова мирної інфраструктури, розмінування і спостереження в іпостасі офіцерів-спостерігачів, посередників та працівників міжнародних штабів миротворчих місій» [1]. При цьому, «крім виконання миротворчих завдань, українські військові беруть участь у відбудові, реконструкції й відновленні лікарень,

шкіл, ремонті доріг, ліній електромереж, наданні медичної допомоги місцевому населенню тощо» [2].

В процесі здійснення ротацій у місця реалізації завдань для контролю й надання допомоги командуванню національного контингенту можуть направлятися оперативні групи Міністерства оборони України.

П'ятий – завершальний етап – передбачає повернення або відкликання національного контингенту і національного персоналу, які брали участь у міжнародній операції з підтримання миру і безпеки. Після завершення миротворчої операції національний контингент і національний персонал, що направлялись до зарубіжної країни, повертаються в Україну. Разом з тим, якщо в процесі провадження миротворчої діяльності подальше її провадження є недоцільним з огляду на істотну зміну міжнародної військово-політичної обстановки або обставин у регіоні перебування, припинення фінансування чи за наявності інших вагомих причин, національний контингент і національний персонал може бути відкликаний передчасно, тобто до завершення миротворчої операції.

За часи своєї незалежності Україна більше двадцяти разів провадила міжнародну миротворчу діяльність з метою забезпечення миру та безпеки в світі. Загалом, як справедливо відмітила Л.В. Перова, українські національний контингенти та національний персонал залучався для:

- «миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй;
- миротворчої операції Спільних миротворчих сил за договірним мандатом: у Зоні безпеки Придністровського регіону Республіка Молдова проводить у складі військовослужбовців ЗС Молдови, Придністров'я, російської федерації та України на основі «Угоди про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту у Придністровському регіоні Республіки Молдова» від 21 липня 1992 року;
- місії Організації Північноатлантичного договору у Косово, Іраці, Афганістані;
- поліцейської місії Європейського Союзу в Боснії і Герцеговині;
- антипіратської операції Європейського Союзу АТАЛАНТА;

– антитерористичної операції НАТО «Активні зусилля» [6, с. 192–193].

Для реалізації наведених заходів було залучено понад 45 тисяч українських військовослужбовців, що дозволяє посісти нашій державі 44 місце за кількістю миротворців серед 124 країн, обійшовши навіть Сполучені Штати Америки (74 місце) [1]. Окрім кількості вітчизняних миротворців, вони вирізняються професіоналізмом, відвагою та загалом якістю виконаних завдань у зонах військових конфліктів в ім'я зміцнення миру та злагоди, навіть ризикуючи власним життям та здоров'ям. Яскравим свідченням цьому факту є українська гуманітарна місія в Грузії в жовтні 1993 року, що пов'язана із евакуацією сакартвельських біженців в горах Сванетії. Під час Абхазької війни 1992–1993 років тисячі грузинів, тікаючи від окупації та етнічних чисток, залишали свої помешкання та через гірські перевали намагались дістатись центральної Грузії. Однак, через складні погодні умови в горах, багато з них голодували та замерзали. У грузинської влади не було достатньо сил та засобів для порятунку біженців, тому вони звертались по допомогу до різних держав та міжнародних організацій, проте лише українці згодилися допомогти. 17 вертольотів Українських військово-повітряних сил літали з Кутаїсі і Зугдіді в Сванетії та протягом декількох днів евакуювали та тим самим врятували понад 7 тисяч біженців й доставили їм 487 тон вантажів, зокрема, продукти харчування, медикаменти та теплий одяг [16].

Ще одним прикладом є ситуація в Кабулі 31 серпня 2021 року, що трапилась напередодні запланованого виведення останніх сил США. Зокрема, після теракту в Кабулі, який забрав життя щонайменше 170 афганців та 13 американських солдатів, США заявили, що до аеропорту більше не пускатимуть афганців, а дозволять перебувати там лише іноземним громадянам. Попри це обмеження, а також попри зростання ризиків для сил коаліції напередодні запланованого виведення останніх сил США, українські військові пішки вийшли в Кабул, щоб супроводжувати два мікроавтобуси з пов'язаними з Канадою перекладачами

та їхніми сім'ями. При цьому, двічі перед тим канадські військові та один раз Державний департамент США не змогли евакуювати цю групу» [15].

Загалом, здійснення Україною міжнародної миротворчої діяльності України в контексті забезпечення миру та безпеки в світі, дає чимало вагомих позитивних результатів, зокрема, посилення авторитету нашої держави та формування сприятливих умов для поглиблення співпраці із провідними державами світу. Проте, найбільше значення останньої проявилось в рамках повномасштабного збройного вторгнення росії – українські військовослужбовці набули цінного професійного досвіду та навиків використання різного типу озброєння та військової техніки, що на сьогодні допомагає боронити нашу Батьківщину. З огляду на вказане, 7 березня 2022 року Президентом України видано Указ «Про відкликання національного контингенту і національного персоналу, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» з метою захисту суверенітету та територіальної цілісності держави [6].

Також в рамках даного дослідження, видається доцільним звернути увагу й на те, що у зв'язку зі збройною агресією рф, Україна, починаючи з 2014 року, зверталась до міжнародних організацій із закликом ввести на територію України миротворчі сили [17]. Цього річ відповідну пропозицію у своєму зверненні до НАТО висловив й віце прем'єр-міністр Польщі та голова правлячої партії «Право і справедливість» Я. Качинський [5]. Дані спроби не принесли успіху з огляду на острах світових лідерів ескалації конфлікту, а тому наша держава звільняє свої території кров'ю та відвагою своїх бійців. Разом з тим, авторитет українців, що знову ж таки є результатом миротворчих операцій, сприяє формуванню та активній діяльності військових добровольців з інших країн у складі Інтернаціонального легіону територіальної оборони України [18]. Особливо варто відмітити представників грузинського легіону, які в т.ч. пам'ятаючи героїчний вчинок українських льотчиків 1993 року та підтримку українців у війні з рф 2008 року, стали одним із перших іно-

земних підрозділів, які увійшли до складу української армії [3].

Висновки. Підсумовуючи всі вище наведені положення, можна зробити висновок, що міжнародна миротворча діяльність України, є важливою складовою вітчизняної зовнішньої політики. Український національний контингент демонструє значимість нашої держави для забезпечення миру та безпеки в світі. Наведене надає змогу брати участь у всіх важливих світових процесах, що безумовно підвищує міжнародний авторитет України, а також сприяє формуванню світоглядної взаємосумісності з міжнародними партнерами, що є важливим в процесі європейської та євроатлантичної інтеграції. Вважаємо, що після здобуття перемоги у війні, українські військовослужбовці й надалі будуть провадити миротворчу діяльність та своїм бойовим досвідом зможуть здійснити потужний внесок у глобальну архітектуру безпеки.

Список використаної літератури:

- 15 липня – День українського миротворця. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/07/15/15-lipnya-den-ukrayinskogo-myrotvorczya/>
- Зеленський відкликає українських миротворців з усіх місій у світі для посилення нашої армії. URL: https://varta1.com.ua/news/zelenskiy-vidklikaie-ukrayinskih-mirotvorciv-z-usih-misiy-u-sviti-dlya-posilennya-nashoyi-armiyi_342298.html
- Командир «Грузинського легіону» Мамулашвілі: Україна – єдина країна, яка прийняла виклик варварської терористичної росії. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/07/10/7357256/>
- Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
- НАТО не надсилатиме миротворчу місію до України. URL: <https://www.dw.com/uk/pato-ne-nadsylatyme-myrotvorchu-misiu-do-ukrainy/a-61152882>
- Перова Л.В. Участь України в миротворчих операціях ООН: правові та практичні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2019. Випуск 58. Том 2. С. 191–194.
- Про відкликання національного контингенту і національного персоналу, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Указ Президента України від 7 березня 2022 року № 114/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114/2022#Text>
- Про затвердження Інструкції з підготовки та застосування національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Наказ Міністерства оборони України від 18 січня 2016 року № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-16#Text>
- Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав: Закон України від 2 березня 2000 року № 1518-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 144.
- Про порядок розгляду пропозицій щодо участі України в міжнародних миротворчих операціях: Указ Президента України від 1 лютого 2000 року N 153/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153/2000#Text>
- Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії: Постанова Верховної Ради України від 3 липня 1992 року № 2538-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2538-12#Text>
- Про участь національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 липня 2019 року № 639. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1088-19#Text>
- Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23 квітня 1999 року № 613-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 202.
- Стратегія міжнародної миротворчої діяльності України: Указ Президента України від 15 червня 2009 року N 435/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435/2009#Text>
- Українські солдати були для нас ангелами. Як Україна допомогла Канаді евакуювати афганців. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-58382936>
- Українські вертольоти евакуювали біженців з Кодори у 1993-му році. Український мілітарний портал. URL: <https://web.archive.org/web/20181129184007/https://mil.in.ua/1993/>
- Чому нам потрібні миротворці ООН на Донбасі. URL: <https://rosalux.org.ua/ua/publications/248-chomu-nam-potribni-mirotvortsi-oon-na-donbasi>

18. Як приєднатися до Інтернаціонального легіону оборони України – алгоритм. URL: <https://www.ukrinform.ua/>

rubric-ato/3415220-ak-priednatisa-do-internacionalnogo-legionu-oboroni-ukraini-algoritm.html

Slipeniuk V. International peacekeeping activities of Ukraine in the context of ensuring peace and security in the world

The article is devoted to the analysis of scientific literature, legislation and the practice of its application in the field of international peacekeeping activities of Ukraine in the context of ensuring peace and security in the world. In particular, the legal framework, purpose and priority goals of our state in the researched activity are revealed.

It is noted that Ukraine's implementation of international peacekeeping activities takes place during five consecutive stages: submission of a proposal for Ukraine's participation in an international operation to maintain peace and security, approval of the corresponding proposal, staffing of the national contingent and national personnel, application (rotation) of the specified subjects, and as well as the return or recall of the national contingent and national personnel who participated in the international operation to maintain peace and security.

It was established that during the time of its independence, Ukraine conducted international peacekeeping activities more than twenty times with the aim of ensuring peace and security in the world. It is argued that Ukrainian peacekeepers are distinguished by their professionalism, courage and overall quality of tasks performed in military conflict zones in the name of strengthening peace and harmony, even in spite of harm to life and health.

As a result of the research, it is substantiated that the international peacekeeping activity of Ukraine is an important component of the domestic national policy. Attention is drawn to the fact that the implementation of international peacekeeping activities increases the international authority of Ukraine, and also contributes to the formation of worldview compatibility with international partners, which has positive results in the process of European and Euro-Atlantic integration.

It was found that in order to protect the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, the entire national contingent and national personnel participating in international operations to maintain peace and security have been recalled. At the same time, it is assumed that after the victory in the war, the research activity will be continued, and the combat experience of Ukrainian peacekeepers will be used to protect human rights and defend democratic values in the world.

Key words: *peacekeeping mission, national security, security, peace, global governance.*